

УДК 331.522.4:339.166.5

Подлужна Н.О., канд. екон. наук, доц.,
Яценко Г.О. (ДонНТУ, Донецьк)

ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ОРГАНІЗАЦІЇ

Визначено підходи до визначення структури інтелектуального капіталу організації. Показано кількісно і якісно структуру інтелектуального капіталу Макіївського науково-дослідного інституту з безпеки робіт в гірничій промисловості і зроблено порівняльну характеристику з елементами структури ПрАТ «Геркулес». Запропоновано заходи щодо покращення використання елементів інтелектуального капіталу МакНДІ.

Ключові слова: *інтелектуальний капітал, структура, людські ресурси, структурні активи.*

У сучасних економічних умовах особливе значення мають результати праці людських ресурсів, їхньої розумної діяльності, яка формує інтелектуальний капітал (ІК) на мікро- та макрорівнях, що є фактором стійкого соціально-економічного розвитку системи. При цьому велика кількість наукових розробок та досліджень є невикористаними у виробництві, тому що вони виконуються без визначення потреб ринку товарів та послуг. Визначення підходів до управління інтелектуальним капіталом сприяє збільшенню прибутку підприємств. Таким чином, рівень інтелектуального капіталу й уміння ефективно його використовувати визначають успішне функціонування організації на сучасному ринку товарів і послуг.

Причиною низького рівня конкурентоспроможності українських підприємств у порівнянні із західними є недостатнє використання інтелектуального капіталу та обмежений обсяг фінансування наукових розробок, а іноді він зовсім відсутній.

Недостатньо використовується фінансування інноваційної та наукової праці в країні, що суттєво впливає на розвиток інтелектуального капіталу. Простежується поступове зменшення фінансування за рахунок власних коштів та різке зростання фінансування за рахунок держбюджету в 2010 р., іноземні інвестори здійснювали фінансування лише в 2009 р., що свідчить про незацікавленість економікою наших підприємств та країни в цілому.

Частка підприємств Донецької області, які впровадили інновації в 2007-2010 рр., становить 8-9,4% [1]. Досліджено, що в 2011 р. у Донецькій області зменшилась кількість науковців, які впроваджували наукові дослідження та розробки на 1948 осіб у порівнянні з 2007 р. Також зменшилась кількість організацій, які виконували наукові дослідження і розробки в 2007-2010 рр. з 74 до 65 од. [2].

На таблиці 1 подано основні джерела фінансування інноваційної діяльності в Донецькій області в 2007-2010 рр.

Таблиця 1 – Джерела фінансування інноваційної діяльності в Донецькій області, тис. грн [2]

Роки	Власні кошти	Держбюджет	Іноземні інвестори	Інші джерела
2007	2447291,0	3576,1	–	189045,0
2008	2484230,1	4934,1	–	251203,5
2009	723390,1	–	15105,0	59557,7
2010	770696,8	14314,1	–	1132,0

У цих умовах на особливу увагу заслуговують процеси управління інтелектуальним капіталом (ІК) і розуміння важливості взаємозв'язку між окремими його елементами. Необхідною стає загальна оцінка ІК для розуміння слабких елементів структури і їхнього вдосконалення, які впливають на прибуток підприємства. Тому проблеми активізації управління інтелектуальним капіталом є досить актуальними.

Метою статті є визначення структури інтелектуального капіталу організації та особливостей його елементів.

Для вирішення поставленої мети та завдань наукового дослідження використано методи аналізу, аналогії, формальної логіки, спостереження.

Наукова новизна цієї роботи полягає в узагальненні підходів до визначення елементів структури інтелектуального капіталу організації.

Основою дослідження стали праці закордонних і вітчизняних авторів, котрі визначали сутність, структуру, методи управління інтелектуальним капіталом.

К. Віг, Т. Ллойд, П. Друкер, Р. Аккоф, Я. Менцер, Л. Прусак, Е. Брукінг обґрунтували важливість систематичного формування й використання знань в економіці суспільства; Т. Шульц і Г. Беккер створили теорію людського капіталу. М. Полані, И. Новак, Х. Такеуші звернули увагу на використання наявних знань працівника; П. Страссман і К.-Е. Свейбі зробили значний внесок у методологію оцінки інтелектуального капіталу [3].

Низка російських науковців також вивчала цю проблему, розглядаючи її в управлінні інтелектуальними активами й інтелектуальною власністю [4], визначенні інтелектуального капіталу як об'єкта управління [5; 6].

Також ця тематика є в полі зору й учених Донецького національного технічного університету. Так, О.В. Кендюхов розробив концепцію організаційно-економічного механізму управління інтелектуальним капіталом підприємства [7], О.В. Малишко вивчав вимірювання інтелектуального капіталу в європейських компаніях [8].

Однак, незважаючи на значну кількість виконаних досліджень, багато теоретичних і методичних аспектів визначення структури управління інтелектуальним капіталом розкрито ще не повною мірою.

Під терміном «інтелектуальний капітал» розуміють визначення творчих можливостей організації щодо створення й реалізації інтелектуальної та інноваційної продукції. При цьому до інтелектуального капіталу належать знання, інформація, досвід, організаційні можливості, інформаційні канали, які потрібні для створення прибутків організації [9].

Інтелектуальний капітал не розглядається як самостійний об'єкт управління, а поділяється на окремі напрямки, які базуються на основі структурних його елементів.

У результаті дослідження встановлено, що не існує єдиного підходу до визначення структури інтелектуального капіталу, що бачимо на таблиці 2, де наведено підходи до визначення структури інтелектуального капіталу різними авторами.

Таблиця 2 – Різні підходи до визначення структури інтелектуального капіталу організації

Автор	Елементи структури ІК							
	Інтелектуальна власність		Кадровий капітал		Ринкові активи	Інфраструктурні активи	Організаційний капітал	Клієнтський капітал
	Виробничі активи	Маркетингові активи	Людські активи	Структурні активи				
В.П. Багов, Є.Н. Селезньов, В.С. Ступаков [10]	+	+	+	+				
Е. Брукінг [11]	+		+		+	+		
П.В. Беспалов [9]			+				+	+
В.Л. Іноземцев [6]			+	+				
Б.Б. Леонтьєв [4]			+				+	+
Л. Едвінсон [12]			+				+	+
О.В. Кендюхов [7]	+	+	+			+		+

Автори, які схожі у визначенні елементів структури інтелектуального капіталу, це Л. Едвінсон, П.В. Беспалов, Б.Б. Леонтьєв. Модель Е. Брукінга має трохи іншу структуру, ніж інші варіанти, запропоновані вітчизняними фахівцями. Головною різницею є перенесення акцента з людини як виробника знань на знеособлений його обрис у рамках категорії «нематеріальні активи» [11]. О.В. Кендюхов подає інтелектуальний капітал як персоніфікований, техніко-технологічний, інфраструктурний, клієнтський і марочний. Досліджено, що інтелектуальний капітал складається із двох взаємодіючих частин: кадрового капіталу та інтелектуальної власності. До кадрового капіталу належать людські та структурні активи, а до інтелектуальної власності – виробничі та маркетингові активи [10].

У нашій роботі пропонуємо структуру інтелектуального капіталу Макіївського науково-дослідного інституту з охорони робіт в гірничій промисловості, показану на рисунку 1.

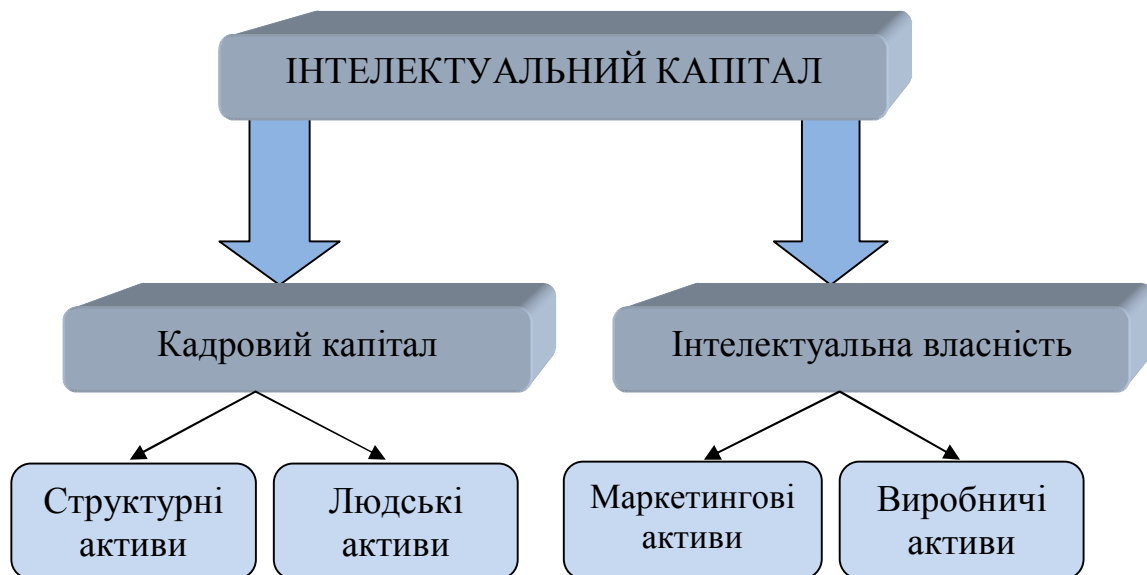

Рисунок 1 – Структура інтелектуального капіталу організації МакНДІ

На основі дослідження зроблено порівняльну характеристику показників елементів структури інтелектуального капіталу МакНДІ та ПрАТ «Геркулес» (таблиця 3).

Отже, розглядаючи основні показники використання ІК у МакНДІ, можна помітити, що такі елементи інтелектуального капіталу, як людські, маркетингові та виробничі активи дещо розвивались. При цьому людські активи мають тенденцію до старіння, майже 50% персоналу мають вік більше ніж 50 років. Тому необхідне введення робочої сили молодшого віку для розвитку людських активів.

Визначено недостатнє фінансування виробничих та маркетингових активів, що суттєво впливає на їхній розвиток. А структурні активи використовуються теж неповною мірою.

Визначено також структурні і маркетингові активи ПрАТ «Геркулес», які мають тенденції до розвитку. На основі аналізу людських активів встановлено, що на підприємстві відбувається омолодження персоналу підприємства. Це позитивно впливає на його розвиток та впровадження програми «Розвиток підприємства через розвиток персоналу». Виробничі активи ІК реалізуються на основі програми «Твої ідеї працюють». Тимчасом для працівників, які беруть у ній участь, необхідно розробити досконалу систему винагороди за пропозиції.

Рекомендовано заходи для поліпшення використання структурних активів МакНДІ та для розвитку організації в цілому. Відомо, що основою структурних активів є корпоративна культура організації. Вона визначає ефективність творчого процесу й успішність накопичення знань та навичок співробітниками організації. Також вона сприяє розвитку персоналу, його лояльності до підприємства та загальній задоволеності своєю працею.

Тому позитивним є проведення корпоративних свят, таких як «День створення МакНДІ» та інших заходів, присвячених організації. Ці заходи сприяють зростанню лояльності колективу та репутації за рахунок міжнародних зв'язків організації.

Таблиця 3 – Порівняльна характеристика структури інтелектуального капіталу Макіївського науково-дослідного інституту з охорони робіт у гірничій промисловості та ПрАТ «Геркулес» в 2010 р.

Елементи інтелектуального капіталу		Основні показники використання ІК у МакНДІ	Основні показники використання ІК у ПрАТ «Геркулес»
Кадровий капітал	Структурні активи	Святкування Нового року, Днів шахтаря та науки. Використовується не повною мірою, знаходиться в стадії розвитку	Святкування ювілеїв підприємства, Нового року, Дня металурга. Проведення щорічного турніру з мініфутболу. Традиція нагородження працівників підприємства «Золотим Геркулесом» за різними номінаціями (Молодий спеціаліст», «Краща бригада», «Кращий відділ», «Кращий новатор», «Легенда заводу»)
	Людські активи	Середньооблікова чисельність персоналу становить 384 осіб, з них 6 докторів наук, 24 кандидати технічних наук, 177 наукових співробітників, 38 творців об'єктів прав інтелектуальної власності	Пройшли первинну професійну підготовку 110 осіб, перепідготовку 84 осіб. Чисельність працівників, які підвищили кваліфікацію, 250 осіб. Діє програма розвитку персоналу «Розвиток підприємства через розвиток персоналу» та новий соціально-корпоративний проект компанії «Технологія успіху»
Інтелектуальна власність	Маркетингові активи	Інститут бере участь у міжнародних та вітчизняних виставках, має велику кількість дипломів та медалей ВДНГ, здійснює розвиток міжнародних зв'язків, щорічний випуск збірників наукових статей	Розвиток сайту та корпоративної бібліотеки, випуск корпоративної газети загальним тиражем 86500 екземплярів. Продукція ПрАТ «Геркулес» неодноразово відзначалася високими нагородами: «Вибір року», «100 кращих товарів України», а також золотими медалями та дипломами професійних дегустаційних конкурсів. Має філію у Росії
	Виробничі активи	974 наукових та науково-технічних робіт, 14715,3 тис. грн – валові витрати на виконання наукових робіт, 13595,2 тис. грн – середньорічна вартість основних коштів науково-дослідної діяльності, 9 використаних винаходів	Діє програма «ГПП» (Твої ідеї працюють). У 2010 р. було 116 раціоналізаторських пропозицій, прийнято 41 і впроваджено 6

Водночас однією з головних проблем Макіївського науково-дослідного інституту є залучення та утримання молодого творчого потенціалу. Одним із запропонованих нами заходів є відбір майбутніх співробітників у навчальних закладах, пропозиції проходження практики та безкоштовне навчання на базі організації, оплата навчання за рахунок подальшого відпрацювання цих коштів. Варто здійснювати мотивацію персоналу шляхом прямого контакту з керівництвом та суміжних відряджень за кордон. Ці заходи мають сприяти не тільки утриманню молодого висококваліфікованого персоналу, а й привнесенню ним знань на користь організації.

Особливості структури інтелектуального капіталу можна обумовити специфікою діяльності підприємства. Тому структура ІК МакНДІ відрізняється, наприклад, від структури ІК державного підприємства. Ці відмінності можна побачити в такому елементі інтелектуального капіталу, як інтелектуальна власність, тому що цей елемент не властивий для державного закладу, а саме ноу-хау, торговельні секрети, патенти й різні авторські права. Проте кадровий капітал має схожі риси (знання, практичні навички, творчі й розумові здібності людей).

Висновки. У роботі викладено основні підходи до визначення сутності й структури інтелектуального капіталу організації. Досліджено, що інтелектуальний капітал складається із двох взаємодіючих частин: кадрового капіталу й інтелектуальної власності. До кадрового капіталу належать людські та структурні активи, а до інтелектуальної власності — виробничі та маркетингові активи.

Показано структуру інтелектуального капіталу Макіївського науково-дослідного інституту з охорони робіт у гірничій промисловості. Визначено, що людські, маркетингові та виробничі активи у структурі інтелектуального капіталу є досить розвиненими. При цьому людські активи мають тенденцію до старіння, майже 50% персоналу мають вік більш ніж 50 років. Тому необхідне вливання робочої сили молодшого віку для розвитку людських активів. Встановлено, що в організації є недостатнє фінансування виробничих та маркетингових активів. При цьому структурні активи інтелектуального капіталу використовуються неповною мірою.

Розроблено пропозиції щодо вдосконалення структури інтелектуального капіталу в МакНДІ. Запропоновано проводити відбір майбутніх співробітників у вищих навчальних заходах, залучення магістрів до проходження науково-дослідної практики та безкоштовне навчання на базі організації.

Визначено, що в умовах ПрАТ «Геркулес» структурні і маркетингові активи в структурі ІК мають тенденції до розвитку. На основі аналізу людських активів встановлено, що на підприємстві відбувається омолодження персоналу підприємства. Виробничі активи ІК реалізуються на основі програми «Твої ідеї працюють». Однак для працівників, які беруть у ній участь, необхідно розробити вдосконалену систему винагороди за пропозиції.

Література

1. Режим доступу: <<http://www.donetskstat.gov.ua/region/ek.php?dn=0711>>.
2. Режим доступу: <http://www.donetskstat.gov.ua/statinform/nauka_i_in5.php>.
3. Режим доступу: <<http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/350532.html#introduction>>.

4. Леонтьев Б.Б. Цена интеллекта. Интеллектуальный капитал в российском бизнесе / Б.Б. Леонтьев. – М.: Акционер, 2002. – 200 с.
5. Селезнев Е.Н. Интеллектуальный капитал как объект управления / Е.Н. Селезнев // Справочник экономиста. – 2007. – № 2. – С. 23-26.
6. Иноземцев В.Л. За пределами экономического общества. Постиндустриальные теории и постэкономические тенденции в современном мире / В.Л. Иноземцев. – М.: Academia-Наука, 1988. – 640 с.
7. Кендюхов А.В. Концепция организационно-экономического механизма управления интеллектуальным капиталом предприятия / А.В. Кендюхов // Наукові праці ДонНТУ. – 2003. – С. 56-62.
8. Малишко О.В. Вимірювання інтелектуального капіталу в європейських компаніях / О.В. Малишко // Інтелектуальна власність. – 2006. – № 1. – С. 26-39.
9. Интеллектуальный капитал – стратегический потенциал организации: учеб. пос. / П.В. Беспалов [и др.]; под ред. А.Л. Гапоненко, Т.М. Орловой. – М.: Социальные отношения. – 2003. – 184 с.
10. Багов В.П. Управление интеллектуальным капиталом: учеб. пос. / В.П. Багов, Е.Н. Селезнев, В.С. Ступаков. – М.: Камерон, 2006. – 248 с.
11. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии / Э. Брукинг; перевод с англ. под ред. Л.Н. Ковачина. – СПб.: Питер, 2001.
12. Edvinsson L. Intellectual Capital: Realizing your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower, Harper Business [Electronic resource] / L. Edvinsson, M.S. Malone. – New York. – 1997. – Available from: <http://www.intellectualcapital.se/ic_rating_eng.html>.
13. Бобришева Г.А. Особливості формування структури інтелектуального капіталу в Макіївському науково – дослідницькому інституті з охорони робіт в гірничій промисловості / Г.А. Бобришева, Н.О. Подлужна // Актуальні проблеми економічного та соціального розвитку виробничої сфери: VII наук.-практ. конф. молодих учених та студентів: [матеріали]. – Донецьк: ДонНТУ, 2010. – С. 65-67.